

**Omläggning och tjärning av spåntak på byggnadsminnet Rhyzeliusgården, Absalon 1,
Linköpings kommun**

Dokumentation över genomförda åtgärder.

Beställare: Linköpings stift

Utförare: Th Ljungdahls byggnadsvård, Tranås (Lars-Owe Larson och Ulf Arnesson).

Utförandedatum: jan-feb 2016, sept 2016

Bidragsbeslut Lst Dnr 434-10732-15

Linköpings stift Dnr S 191-2016-54

Dokumentation sammanställd av stiftsantikvarie Gunnar Nordanskog 2016-09-14

Spånläggarna Lars-Owe Larson och Ulf Arnesson vid det nylagda östra takfallet i februari 2016 (foto: Fredrik Olofsson)

Bakgrund

Den senmedeltida stenbyggnaden ”Rhyzeliusgården” fick ny spåntaksläggning i slutet av 1990-talet. Spånläggningen gjordes med finska furuspån av firman Vanhat Talot Oy. År 2015 tjärades västra takfallet, samt behandlades ankarjärn, portar, luckor och vindskidor (se rapport 2015-10-21).

Det östra takfallet och den östra utbyggnaden var i så dåligt skick att de behövde läggas om med nya spån. På grund av två stora kastanjer på denna sida av huset ligger dessa bägge tak i ständig skugga och spånorna är ständigt fuktiga, vilket lett till att de ruttnat sönder. Kastanjernas kronor har glesats ut något men de ägs inte av stiftet och vi har tyvärr inte fått tillstånd av markägaren att hamla dem mer radikalt.

Genomförda åtgärder

I januari-februari 2016 omlades spånen på det östra takfallet och på den östra utbyggnaden. Till spån användes tätvuxna maskinkluvna och tjärdoppade furuspån från Finland, Vanhat Talots gamla spånfabrik. Spånen lades med några millimeters mellanrum och spikades på läkten med galvaniserad trådspik.

Tjärdoppade furuspån efter leverans från Vanhat Talot. Genomsnittlig årsringstäthet uppskattad till 8-12 årsringar per cm, även om enstaka spånor är mer snabbvuxna.

Vattbrädan på nordöstra sidan och delar av nockbräderna på östra sidan byttes. Under nockbräderna ligger en avtäckning av näver. Den bedömdes vara i gott skick och byttes inte ut. Taktrobräderna är av varierande ålder, mestadels ramsågade. Även dessa var i gott skick och inga byten gjordes.

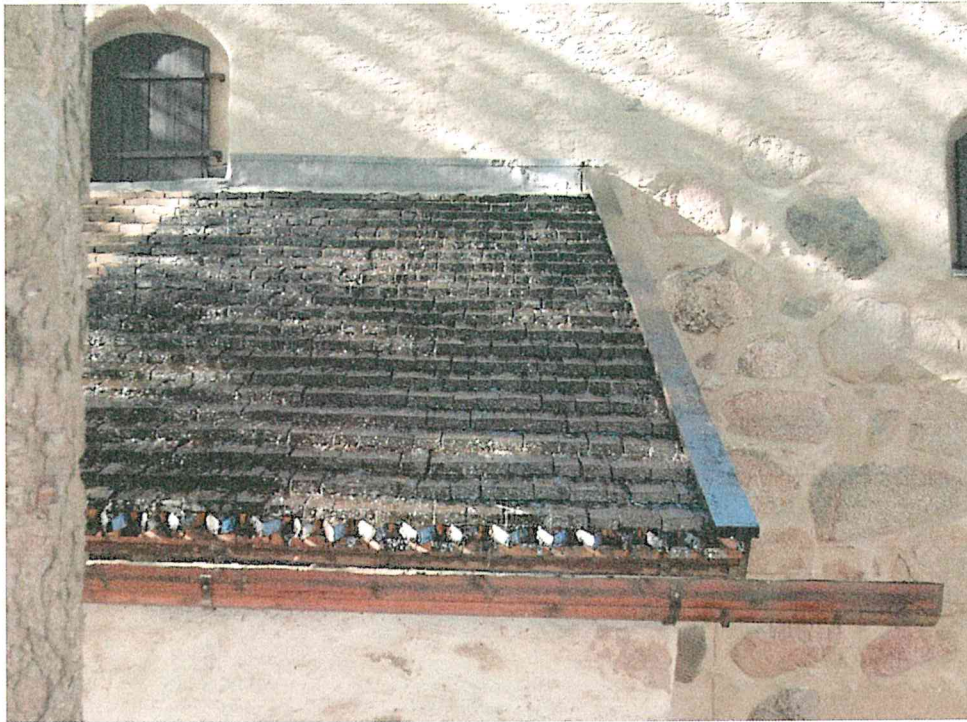

Del av det omlagda östra takfallet, februari 2016 (foto: Fredrik Olofsson).

Den 12-14 september tjärades hela taket. Portar, luckor och vindskidor behandlades redan 2015 med ”Roslagsmahogny” (50% trätjära och 50% terpentin). Tjärningen av spånen gjordes med furutjära av märket Auson 850, utblandad med 15 % linolja och värmd till 70°C. Tjären bars upp till taket i hinkar och inarbetades med pensel (se även bifogad blankett ”Egenkontroll tjärning” från Hantverkslaboratoriet).

På den östra utbyggnadens takfall gjordes ett försök med att blanda ut tjäran med sand, för att underlätta bildningen av en vattenavvisande film på träets yta och på sikt bygga upp ett tjockare skikt. Sand och andra tillsatser har historiskt använts vid tjärning (Källbom 2015:81). Försöksytan upptar ca en tredjedel eller 8 m² av utbyggnadens tak, från norra sidan fram till luckan på muren.

Två olika metoder prövades. Först ströks tjära på spånen, varefter sand ströddes ut för hand och sedan påströks ytterligare tjära varvid sanden breddes ut med penseln. Denna metod befanns vara tämligen arbetskrävande och säkerligen svår att genomföra på brantare takfall, varför istället prövades att hålla sand direkt i tjärhinken. Detta fungerade bra, med ordentlig omrörning med penseln får man upp en ganska stor mängd sand på spånen. *Åtgången var ca 0,5 l sand och 2 l tjära per m².* Tjären rinner betydligt mindre och metoden kan till och med underlätta arbetet vid riktigt branta fall, som t ex tornspiror. Efter sandbehandlingen är ytan lätt glittrande, och det är möjligt att sanden ger en viss ljusavvisande och därmed skyddande effekt. Övriga takytor tjärades på vanligt sätt. Tjärningen bör upprepas med täta intervaller under de kommande åren, och då ska försöket med sandinblandningen upprepas på samma plats.

Provytan med
sandinblandning i tjäran

Närbild av sandinblandad
tjära

Arbetena är utförda av Lars-Owe Larson och Ulf Arnesson, anställda vid Th Ljungdahls Byggnadsvård AB.

Källbom, Arja 2015: *Tjära på trätak. En kunskapssammanställning*. Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet.

EGENKONTROLL

TJÄRNING

A. Objekt	
A1. Fastighet: <i>Absalon 1</i>	
A2. Byggnad: <i>Rhyzeliusgården</i>	A3. Byggnadsdel: <i>Båda takfallen samt utbyggnad</i>
A4. Väderstreck: <i>Väst + öst</i>	A5. Ytstorlek: <i>90 + 90 + 25 m²</i>
A6. Entreprenör: <i>Th Ljungdals byggnadsvärd AB</i>	A7. Datum för tjärning: <i>2016-09-12 - 2016-09-14</i>
A8. Relevant underhållshistorik (datum, entreprenör, åtgärd): <i>Hela taket omlagt 1990-tal, Vanhat Takot oy. Östra sidan omlagd 2016 jan/feb.</i>	

B. Underlagets skick			
B1. Grånat:	Sprucket:	Uppluckrat/vittrat:	Torr:
B2. Gammal tjärfilm finns:	☐ Ja ☐ Nej ☒ Partiellt		<i>Efter tjärslappning</i>
B3. Tjäran är:	☐ Matt ☒ Blank ☐ Krackelerad		
B4. Underlaget består av nylagda spån. De är tjärslappade: ☒ Ja ☐ Nej			
B5. Antal bytta spån: <i>Västra takfallet ca 30</i>	B6. Fukthalt vid igångsättning (%): <i>8-10 %</i>		
B7. Övrigt: <i>Östra takfallet skyddat av träd, torlas inte ut ordentligt</i>			

C. Produkter och metoder	
C1. Typ av tjära: <i>Furutjära</i>	C2. Fabrikat: <i>Auson 850</i>
C3. Produktdatablad bifogas: ☒ Ja ☐ Nej	C4. Varuinformationsblad bifogas: ☐ Ja ☒ Nej
C5. Rengöringsmetod av yta som tjäras: <i>Borstning</i>	
C6. Uppvärmningsmetod: <i>Doppvärmare i tunna</i>	
C7. Tjärens upphettningstemperatur: <i>70°</i>	C8. Tjärens appliceringstemperatur: <i>ca 60°</i>
C9. Har pigment eller något annat blandats i: <i>15% linolja + 30% sand på provyta</i>	
C10. Har tjäran spåtts: <i>nej</i>	
C11. Appliceringsmetoder/-er: <i>Pensel</i>	
C12. Antal strykningar: <i>1</i>	C13. Är träet mättat på tjära: ☒ Ja ☐ Nej
C14. Har det bildats en ytfilm: ☒ Ja ☐ Nej	C15. Förbrukad mängd (kg eller liter): <i>ca 400 l</i>
C15. Beskriv eventuell film (matt, blank, strimmig, jämn, krackelerad etc.): <i>Blank</i>	

D. Väderhistorik			
Ange datum:	Väderlek (sol, regn, mulet, omväxlande, blåsigt o.s.v.):	Temperatur:	Takfall som tjärats:
<i>16-09-12</i>	<i>Sol, vindstilla</i>	<i>10-20°</i>	<i>Västra</i>
<i>16-09-13</i>	<i>- - -</i>	<i>10-20°</i>	<i>Västra, utbyggnad öst</i>
<i>16-09-14</i>	<i>- - -</i>	<i>10-20°</i>	<i>Östra</i>

Protokoll upprättat av: <i>Gunnar Nordström</i>	Datum: <i>14/9 2016</i>
---	-------------------------